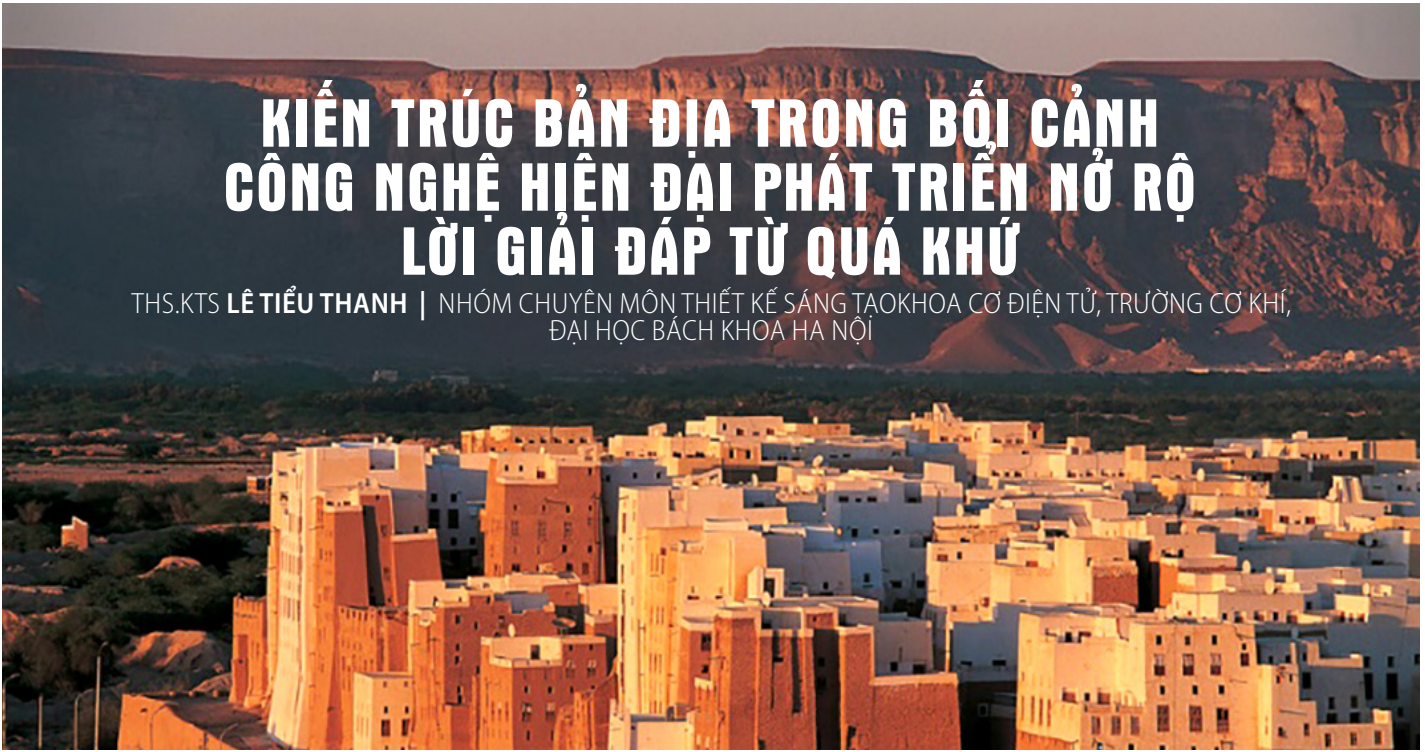

KIẾN TRÚC BẢN ĐỊA TRONG BỐI CẢNH CÔNG NGHỆ HIỆN ĐẠI PHÁT TRIỂN NỔI RỘ LỜI GIẢI ĐÁP TỪ QUÁ KHỨ

THS.KTS LÊ TIỂU THANH | NHÓM CHUYÊN MÔN THIẾT KẾ SÁNG TẠO KHOA CƠ ĐIỆN TỬ, TRƯỜNG CƠ KHÍ, ĐẠI HỌC BÁCH KHOA HÀ NỘI

Thành phố cổ Shibam, Yemen và những bức tường đất

Nhà cửa và khu vườn theo lối tôn trọng điều kiện tự nhiên tại quần đảo Balearic, Tây Ban Nha

Nhà dân tộc và ruộng bậc thang tại Sapa, Việt Nam

Tóm tắt

Tương lai kiến trúc sẽ trông như thế nào nếu chúng ta tưởng tượng từ quan điểm thiết kế? Một câu hỏi không dễ trả lời! Biến đổi khí hậu, quá trình đô thị hóa và tình trạng già hóa dân số là những vấn đề tác động trực tiếp đến thiết kế kiến trúc. Kiến trúc hướng đến giải pháp thân thiện, bền vững, và một lối tư duy không nằm ngoài dòng chảy đó là thiết kế học hỏi từ nguyên tắc được đúc kết từ kinh nghiệm của người dân bản địa. Bài viết khái quát tổng quan về kiến trúc bản địa với một vài ví dụ áp dụng tinh thần của kiến trúc bản địa vào tư duy thiết kế.

Abstract

What would the future look like if we envisioned it from an architectural point of view? This is a question that is not easy to answer! Climate change, urbanization, and population aging are issues that directly impact architectural design. Today's architecture aims at friendly, sustainable solutions and a way of thinking that is not out of the flow that is design learning from principles drawn from the experience of indigenous people. The article covers indigenous architecture with some examples of applying the spirit of indigenous architecture to design.

KHÁI NIỆM KIẾN TRÚC BẢN ĐỊA

Kiến trúc bản địa là khái niệm đã được nghiên cứu từ lâu và là minh chứng quan trọng trong việc thiết kế tôn trọng điều kiện môi trường bối cảnh địa điểm thiết kế.

Kiến trúc bản địa là một đề tài được giới kiến trúc quan tâm và đưa ra tranh luận rất sôi nổi. Theo dòng lịch sử, ta có thể thấy đôi nét về vấn đề này đã được nảy sinh rất sớm sau đó phát triển len lỏi trong lòng thời kỳ kiến trúc hiện đại và ngày nay trở thành một trào lưu. KTS Bernard Rudofsky (1964) cung cấp một loạt những hình ảnh về sự đa dạng và phong

phú của kiến trúc địa phương được người dân xây dựng trong một cuộc triển lãm của ông mang tên "Architecture without architect" (Tạm dịch: Kiến trúc mà không có bàn tay của kiến trúc sư); KTS Frey Pierre (2010) nhấn mạnh giá trị của yếu tố bản địa trong kiến trúc, hay KTS Rubenilson Brazão Teixeira (2017) chỉ ra hai thuộc tính chính liên quan đến

Trường tiểu học Gando là một ví dụ tuyệt vời về cách tiếp cận đầy cảm hứng đối với thiết kế bền vững và được tạo ra có tính đến khí hậu địa phương

Trường tiểu học Gando được xây dựng bằng vật liệu địa phương và được thiết kế để giúp học sinh luôn mát mẻ tự nhiên mà không cần điều hòa

Nhà trường làng Omo sebua của một ngôi làng trên đảo Nias ở Indonesia. Nhà của trường làng lớn hơn nhà ở của dân thường.

Nhà Mudhif truyền thống, một ngôi nhà nghỉ lễ lớn dành cho khách hoặc nơi tụ họp trong

Phía bên trong của nhà Mudhif

kiến trúc bản địa: truyền thống và bối cảnh văn hóa, ông cho rằng kiến trúc bản địa mang tính truyền thống và bắt nguồn từ các nhóm dân tộc cụ thể và là kết quả của một quá trình lâu dài theo thời gian, luôn dựa trên sự kế thừa kinh nghiệm của các thế hệ trước. Bên cạnh đó, kiến trúc bản địa cũng tôn trọng các điều kiện địa phương, hòa hợp đối với bối cảnh địa lý của môi trường xung quanh, bao gồm khí hậu, thảm thực vật và địa hình. Vì vậy có thể hiểu rằng kiến trúc bản địa là những công trình được người dân xây dựng phụ thuộc vào môi trường địa phương trong một bối cảnh cụ thể, việc thiết kế kiến trúc bản địa phụ thuộc vào những yếu tố như tài nguyên sẵn có, yếu tố văn hóa, kỹ thuật xây dựng

và diện mạo môi trường sống của một khu vực nhất định trong một thời đại cụ thể. Kiến trúc bản địa là minh chứng cho thấy sự tài giỏi của con người trong việc xây dựng nơi trú ẩn với các phương tiện và các kỹ thuật khác nhau nhằm thích nghi với môi trường một cách hiệu quả và thông minh.

NHỮNG YẾU TỐ QUAN TRỌNG ẢNH HƯỞNG ĐẾN KIẾN TRÚC BẢN ĐỊA

Lịch sử, xã hội học và công nghệ là những bình diện quan trọng để xác định kiến trúc bản địa, trong đó nhấn mạnh tầm quan trọng của yếu tố thời gian tác động lớn đến cả ba điều này. Lịch sử của một cộng đồng dân cư và một khu

vực cụ thể tác động đến điều kiện hình thành các công trình xây dựng của một thời đại, chính vì vậy ngày nay chúng ta có thể định vị một số công trình xây dựng trong một khuôn khổ thời gian thông qua những chi tiết và kỹ thuật của công trình đó.

Các ví dụ thú vị về kiến trúc địa phương có thể nhìn thấy trên mọi châu lục, mọi quốc gia, từng khu vực trên thế giới. Kiến trúc bản địa phản ánh rõ ràng các tầng lớp xã hội khác nhau thông qua việc phân loại các công trình đồng thời là kết quả của việc người dân bản địa thích nghi với một số loại môi trường sống. Ngoài ra, các kỹ thuật xây dựng và sự phổ biến của một hình thức kiến trúc được xác

Tòa nhà xây dựng trong vùng cảnh quan trống rỗng của Provence, Pháp, là một ví dụ độc đáo về xây dựng bằng gỗ

Vật liệu tự nhiên và kỹ thuật xây dựng cổ xưa được áp dụng tại dự án do tổ chức Warka Water và KTS người Ý Arturo Vittori thực hiện.

Việc sử dụng vật liệu cách nhiệt gỗ và rơm tạo ra một môi trường âm thanh phù hợp với công năng sử dụng

Hình ảnh hoạt động thu gom nước mưa tại công trình

định rõ ràng trong một khu vực giúp làm nổi bật công nghệ có được và tạo điều kiện thuận lợi cho việc tìm hiểu tâm quan trọng các công trình xây dựng bản địa.

Pierre Frey (2010) cho rằng "Kiến trúc bản địa cung cấp chính nó cho thế giới và các kiến trúc sư các giải pháp đầy triển vọng cho những đề xuất và các giải pháp sáng tạo của kiến trúc". Những công trình kiến trúc bản địa thường được xây dựng từ tài nguyên địa phương có sẵn như đá, đất, sợi thực vật (rơm, sậy, gai dầu,...) hoặc gỗ... Trên thực tế, chúng là thành quả và là sự phản ánh của những nguồn tài nguyên

sẵn có mà người dân tìm tòi và sử dụng. Từ đó những công trình kiến trúc bản địa trở thành những ví dụ hoàn hảo về tích hợp kiến trúc trong môi trường địa phương. Lấy cảm hứng từ kiến trúc bản địa để thiết kế giống như việc làm cho công trình "sống" được ở nơi mà nó được xây dựng và hòa nhập với văn hóa cộng đồng.

Mặc dù sự quan tâm của giới học thuật đối với kiến trúc bản địa đã tăng lên trong thời gian của nửa sau thế kỷ 20, tuy nhiên các tập quán bản địa vẫn đang dần dần mai một. Thật

vậy, toàn cầu hóa ngày càng có tác động đáng kể đến ngành xây dựng và việc xây dựng các thành phố. Sự đồng nhất về vật liệu và kỹ thuật xây dựng đã được tăng cường trên thế giới đang dần dần thay thế các giải pháp truyền thống mang tính xây dựng bản địa. Sự xuất hiện của các tòa nhà cao tầng, thường được làm bằng bê tông cốt thép ngày càng trở nên phổ biến ở các nước phát triển hoặc đang phát triển.

Sự biến mất của các cộng đồng người dân tộc và của các kiến trúc địa phương đã trở thành một hiện tượng lặp đi lặp lại, dẫn đến việc mất đi bản sắc và bí quyết của cha ông. Liệu chúng ta đã thật sự quan tâm đến kiến trúc bản địa ngày nay chưa? Hay chỉ đưa các chi tiết giống với bản địa và gọi đó là kiến trúc bản địa? Và liệu kiến trúc bản địa thật sự có giá trị đối với chúng ta? Đây là những câu hỏi phức tạp và đang là thách thức đối với giới thiết kế trên con đường kiến tạo ra không gian có ý nghĩa cho con người đồng thời hướng đến mục tiêu phát triển bền vững.

KIẾN TRÚC ĐƯỢC HÌNH THÀNH TỪ NGHIÊN CỨU CÁC YẾU TỐ BẢN ĐỊA LÀ MỘT TRONG SỐ CÁC GIẢI PHÁP HƯỚNG TỚI PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG

Những mái nhà lớn chồng lên nhau để bảo vệ những bức tường đất sét thô trong mùa mưa cũng như che nắng cho chúng vào ban ngày. Mái nhà được thiết kế đặc biệt để thu gom nước mưa hiệu quả cho một khu vực chỉ có mưa trong ba tháng. Dự án Phòng khám Phẫu thuật và Trung tâm Y tế (2014) do KTS Diébédo Francis Kéré thiết kế.

Ngày nay, kiến trúc bản địa là nguồn cảm hứng thiết kế cho các kiến trúc sư cũng như phản ánh tư duy thiết kế của nhà sáng tạo đối với xã hội hiện tại. Trong những năm gần đây, chúng ta đón nhận một số những công trình đặc sắc lấy cảm hứng từ chất liệu và môi trường địa phương như dự án Trường tiểu học Gando, Tây Phi (2001) của KTS Diébédo Francis Kéré, người đoạt Giải thưởng Kiến trúc Pritzker năm 2022 là một ví dụ tuyệt vời về cách tiếp cận đầy cảm hứng đối với thiết kế bền vững và được tạo ra có tính đến khí hậu địa phương.

Dự án Trung tâm biểu diễn nghệ thuật - Mazan (Pháp) thực hiện bởi công ty DE-SO Architectes là một ví dụ khác cho việc sử dụng vật liệu bản địa vào trong thiết kế. Gỗ của ba loại cây khác nhau (tuyết tùng, thông đen, thông núi) từ vùng Mont-Ventoux, được khai thác và chế biến ngay trong bán kính 90km để phục vụ việc xây dựng công trình này. Tính sẵn có của vật liệu địa phương đã giảm bớt chi phí tốn kém trong việc xây dựng công trình. Một câu hỏi được đặt ra tiếp theo là: Các KTS đã làm như thế nào để thiết kế lấy cảm hứng từ kiến trúc bản địa để xây dựng? Có lẽ điều đầu tiên là khám phá và học hỏi lại những bí quyết truyền thống đã biến mất ở một số vùng

và phát triển chúng. Một yếu tố rất quan trọng khác không thể không kể đến đó là việc đi tìm ra ý nghĩa và tầm quan trọng của kiến trúc bản địa trong tâm khảm của người dân. Chúng ta không được quên rằng kiến trúc và xây dựng được liên kết với một nền văn hóa và đồng thời phản ánh nền văn hóa sở tại. Thể chế chính trị và kinh tế cũng là những tác nhân quan trọng cần phải xem xét khi nghiên cứu kiến trúc bản địa để áp dụng vào thiết kế.

Sự tham gia đồng hành của người dân, sự học hỏi kinh nghiệm của họ đồng thời quan sát và nghiên cứu bối cảnh khu vực thiết kế để đưa ra những lợi thế và thách thức là tham số quan trọng để trả lời bài toán thiết kế này.

KẾT LUẬN

Tồn tại trong thời kỳ công nghiệp hóa hiện đại hóa và các cuộc cách mạng công nghệ cao đang diễn ra trên khắp các lĩnh vực, kiến trúc bản địa dường như hướng tới tiết kiệm, đơn giản nhưng phản ánh một trình độ vô cùng khéo léo của bàn tay và khối óc của người dân địa phương để đối mặt với thử thách của điều kiện môi trường bằng cách tận dụng các vật liệu có sẵn gần đó, cấu trúc và tận dụng

tối đa các yếu tố địa lý và khí hậu để đảm bảo một sự thoải mái nhất định.

Mối quan hệ của chúng ta với trái đất dường như được kết nối và hòa giải thông qua kiến trúc bản địa. Viễn cảnh tương lai kiến trúc và xây dựng sẽ nở rộ với nhiều trào lưu công nghệ mới nhưng một trong số những hướng tiếp cận cần thiết đó là đi tìm câu trả lời từ những gì đã diễn ra ở quá khứ. Đó là một cách tiếp cận kiến trúc và xây dựng nằm trong tiến trình hướng tới phát triển bền vững với môi trường sống và văn hóa địa phương.

Tài liệu tham khảo

1. Bernard Rudofsky, *Architecture Without Architects* (Tạm dịch: Kiến trúc mà không có bàn tay của kiến trúc sư), 1964
2. Icomos, *Vernacular Architecture*, 2002
3. Christian Norberg-Schulz, *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*, 1980
4. Frey Pierre, *Learning from vernacular* (Tạm dịch: Học hỏi từ bản địa), Editions Acte Sud, Arles, 2010
5. Teixeira Rubenilson Brazão. *Arquitetura vernacular. Em busca de uma definição Vitruvius* (Tạm dịch: Kiến trúc bản địa. Đi tìm một định nghĩa), 2017
6. Sezgin, *À propos de l'architecture vernaculaire* (Tạm dịch: Đôi điều về kiến trúc bản địa), 1979